Lausunto sosiaali- ja terveysvaliokunnalle kansalaisaloitteesta ”Valvottu käyttötila huumeita käyttäville” (KAA 3/2023 vp)

Kimmo Grönlund, Åbo Akademi ja Kaisa Herne, Tampereen yliopisto

Tiivistelmä

Lausunto perustuu Åbo Akademin ja Tampereen yliopiston tutkijoiden, eduskunnan ja Sitran järjestämään Kansalaisparlamentti -kokeiluun ja kokeilusta saatuihin tuloksiin. Kansalaisparlamenttiin osallistui 671 suomalaista, jotka saivat kutsun satunnaisotoksen perusteella. Kansalaisparlamentin osallistujat keskustelivat neljästä kansalaisaloitteesta, heidän mielipiteensä ja tietonsa kansalaisaloitteista mitattiin kyselytutkimuksella ennen osallistumista ja sen jälkeen. Kansalaisparlamentissa osallistujat saivat tasapuolista tietoa käsiteltävistä kansalaisaloitteista, esittivät kysymyksiä asiantuntijoille ja keskustelivat kansalaisaloitteiden teemoista pienryhmissä koulutetun moderaattorin avustamina. Osallistuminen tapahtui joko lähitapaamisena Helsingissä tai verkossa. Havaitsimme että tasa-arvoinen, toisia kunnioittava ja puntaroiva keskustelu onnistui hyvälaatuisena molemmissa keskusteluympäristöissä. *Tiedon, asiantuntijakuulemisen ja puntaroivan keskustelun tuloksena osallistujien mielipiteet huumeiden käyttötilakokeilun sallimisesta muuttuivat myönteisempään suuntaan. Puntarointia ennen käyttötilakokeilun kannatuksen keskiarvo (asteikolla 0–10) oli 5,5, puntaroinnin seurauksena keskiarvo kasvoi 6,2:een. Muutos on tilastollisesti merkitsevä.*

Sammanfattning

Vårt utlåtande baserar sig på resultat från ett experiment, Medborgarparlamentet, som ordnades av forskare vid Åbo Akademi och Tammerfors universitets, riksdagen och Sitra. I medborgarparlamentet deltog 671 slumpmässigt utvalda finländare. Deltagarna samtalade om fyra medborgarinitiativ och deras åsikter och kunskaper om initiativen mättes genom enkätundersökningar innan och efter deltagandet. I medborgarparlamentet fick deltagarna balanserad information om medborgarinitiativen, de ställde frågor till experter och samtalade om medborgarinitiativen i modererade smågrupper. Samtalen skedde antingen fysiskt i Helsingfors eller på nätet. Vi observerade att en jämlik, respektfull och reflekterande diskussion lyckades väl i båda diskussionsmiljöer. *Information, expertutfrågningar och reflekterande samtal ledde till att åsikterna om att tillåta brukarrum för injicerbara narkotika blev mer positiva. I medeltal var deltagarna försiktigt positiva till försöket redan innan medborgarparlamentet: medeltalet var 5,5 (på en skala från 0 till 10), efter deltagandet steg medeltalet till 6,2. Förändringen är statistiskt signifikant.*

Mikä on kansalaisparlamentti?

Kansalaisparlamentti kokoontui kahtena viikonloppuna lauantaista sunnuntaihin, 4.–5. ja 11.–12. marraskuuta 2023. Kansalaisparlamentin järjesti Åbo Akademin yleisen mielipiteen tutkimuksen sisäinen huippuyksikkö yhdessä Tampereen ja Stanfordin yliopiston tutkijoiden, eduskunnan ja Sitran kanssa. Hankkeen päärahoittaja oli Åbo Akademin säätiö, muut rahoittajat olivat eduskunta ja Sitra. Hankkeen käytännön toteutuksesta vastasi Åbo Akademin, Tampereen ja Stanfordin yliopistojen tutkijoista koostunut työryhmä ja hanketta ohjasi johtoryhmä, johon kuului myös eduskunnan ja Sitran edustajia.[1] Allekirjoittaneet toimivat hankkeen vastuullisina johtajina.

Osallistujat

Kansalaisparlamentin osallistujiksi kutsuttiin satunnaisotokseen perustuva joukko suomalaisia. Kun kutsut lähetetään satunnaisotoksen perusteella, jokaisella suomalaisella on yhtä suuri todennäköisyys tulla kutsutuksi. Kiinnostus osallistua kansalaisparlamenttiin oli suurta. Jaoimme halukkaat sukupuolen, iän, koulutustason, äidinkielen (suomi tai ruotsi) ja vaalipiirin mukaan joukkoihin ja poimimme näistä joukoista satunnaisesti osallistujia siten, että saimme taustamuuttujien suhteen edustavan osallistujajoukon.

Lopulta kansalaisparlamenttiin osallistui 671 suomalaista. Kansalaisparlamentin osallistujat olivat kuin pienoiskuva Suomen kansasta. Osallistujajoukkoa kuvataan taustamuuttujien mukaan liitteessä 1, joka myös vertaa kansalaisparlamentin osallistujia kaikkiin 18–79-vuotiaisiin suomalaisiin sukupuolen, iän, äidinkielen, koulutustason ja vaalipiirin mukaan. Osallistujajoukon sukupolijakauma oli edustava. Myös iän suhteen osallistujat edustavat melko hyvin väestöä, vaikkakin nuorin ikäluokka on hieman yliedustettu ja vanhin ikäluokka vastaavasti hieman aliedustettu. Äidinkielen mukaan edustavuus on hyvä. Koulutusasteen mukaan edustus on myös onnistunut. Vaalipiirien mukaan tarkasteltuna osallistujajoukon edustavuus on erinomainen.

Keskustelun teemat

Kansalaiskeskustelun teemoiksi valittiin neljä kansalaisaloitetta, jotka koskivat huumausaineiden käyttötilakokeilun sallimista (KAA 3/2023 vp), kannabiksen laillistamista (11377), polttoaineveron kohtuullistamista (KAA 1/2023 vp) ja dieselin käyttövoimaveron poistamista (KAA 2/2023 vp). Kaikki aloitteet olivat keränneet tarvittavat 50 000 allekirjoitusta ja muut paitsi kannabiksen laillistamista koskeva kansalaisaloite oli jo jätetty eduskuntaan kansalaisparlamentin kokoontuessa.

Menettely

Kansalaisparlamentti järjestettiin puntaroivan mielipidemittauksen (Deliberative Poll®) mallin mukaan. Puntaroivan mielipidemittauksen idea on mitata satunnaisotokseen perustuvan osallistujajoukon mielipiteitä kyselyillä ennen ja jälkeen puntaroivaan keskusteluun

[1] https://www.kansalaisparlamentti.net/

osallistumista. Mallin on kehittänyt politiikan tutkimuksen professori James Fishkin Stanfordin yliopistosta Yhdysvalloista ja sitä on sovellettu laajasti eri maissa ympäri maailman. Professori Fishkin oli tiiviisti mukana kansalaisparlamentin suunnittelussa ja toteutuksessa. Hän muun muassa osallistui pienryhmäkeskustelujen moderaattoreiden koulutukseen ja oli läsnä Helsingissä läpi kansalaisparlamentin kokoontumisen.

Kansalaisparlamentin osallistujat jaettiin arpomalla kolmeen erilaiseen keskusteluympäristöön: automaattisesti moderoituun keskusteluun verkossa (n=237), ihmisen moderoimaan keskusteluun verkossa (n=234) ja ihmisen moderoimaan keskusteluun samassa paikassa kasvokkain (n=200). Viimeksi mainittu lähikeskustelu käytiin Sokos hotel Triplassa Pasilassa. Keskustelut käytiin joko suomeksi tai ruotsiksi osallistujien äidinkielen mukaan, ja kaikki kansalaisparlamentin materiaalit olivat myös saatavilla molemmilla kielillä. Asiantuntijakuulemisten kieli oli suomi, mutta asiantuntijoille osoitetut kysymykset sai esittää myös ruotsiksi.

Jokainen osallistuja sai 200 euron korvauksen osallistumisesta. Triplassa osallistuneille korvattiin lisäksi mahdolliset matkakulut, yöpyminen Sokos hotel Triplassa ja ruokailut hotellissa.

Tietopaketti

Kansalaisparlamentin työryhmä laati kansalaisaloitteita koskevan tietopaketin yhdessä erityisasiantuntija Maria Bäckin (eduskunnan tietopalvelu) kanssa. Asiantuntijat tarkastivat ja kommentoivat tietopakettia oman osaamisalansa osalta ennen sen lopullista valmistumista. Tietopaketti lähetettiin osallistujille viikkoa ennen kansalaisparlamentin kokoontumista ja heitä pyydettiin perehtymään tietopakettiin ennen kansalaisparlamenttia. Tietopaketti tarjosi osallistujille tasapuolista tosiasiatietoa kansalaisaloitteiden teemoista. Tietopaketissa listattiin myös julkisuudessa esitettyjä perusteluja kunkin kansalaisaloitteen puolesta ja sitä vastaan.[2]

Asiantuntijat

Kansalaisparlamentin kokoontumisen aikana osallistujat kuulivat yhteensä yhdeksää asiantuntijaa kolmessa asiantuntijakuulemisessa. Kussakin kuulemisessa oli läsnä yksi puolueeton asiantuntija (tutkija tai viranhaltija), yksi aloitteen teemojen puolesta puhuja ja yksi vastustaja.

Asiantuntijoina kuultiin seuraavia henkilöitä:
Huumausaineiden käyttötilojen laillistaminen: Neuvotteleva virkamies Elina Kotovirta (Sosiaali- ja terveysministeriö), kansanedustaja Jussi Saramo (vasemmistoliitto), kansanedustaja Mira Nieminen (perussuomalaiset)

[2] https://www.kansalaisparlamentti.net/asiantuntijat-ja-taustatieto/

Kannabiksen laillistaminen: Tutkimusprofessori Pekka Hakkarainen (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos), puheenjohtaja Mika Luoma-aho (Suomen kannabisyhdistys ry), koordinaatioyksikön päällikkö Kim Kannussaari (Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry)

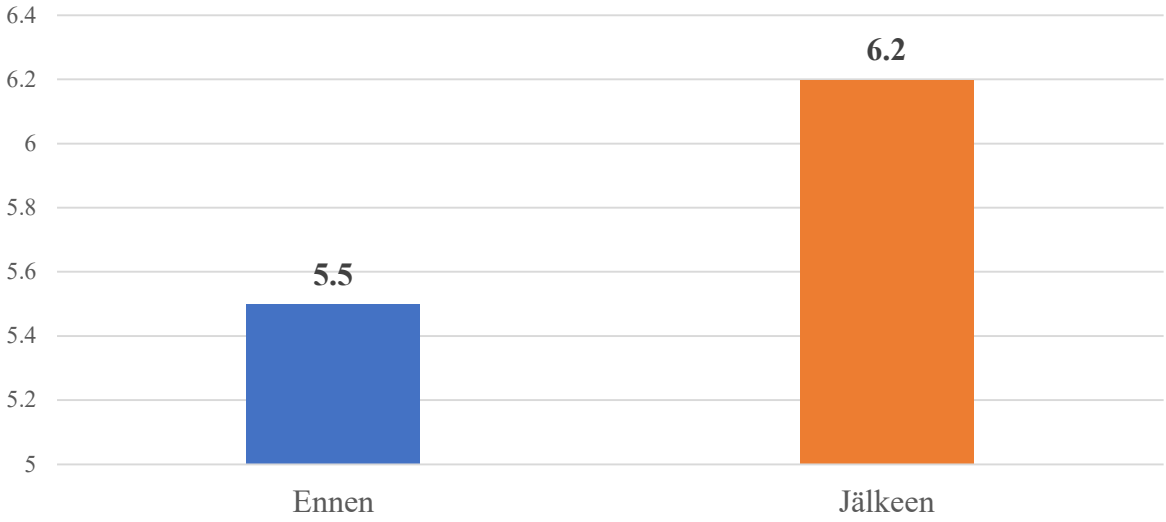
Polttoaineverotus: Erikoistutkija Anna Sahari (Valtion taloudellinen tutkimuskeskus), liikenteen erityisasiantuntija Hanna Kalenoja (Autoalan Tiedotuskeskus), johtava tutkija Emilia Suomalainen (Suomen ympäristökeskus)

Miten osallistujien mielipiteet kehittyivät kansalaisparlamentin aikana?

Kukin osallistuja täytti kolme kyselyä ennen keskustelutilaisuutta ja yhden kyselyn sen jälkeen. Kyselyissä selvitettiin kansalaisaloitteita koskevia asenteita, muita poliittisia asenteita ja kansalaisparlamentin teemoja koskevaa tietotasoa. Mittasimme myös osallistujien mielipiteitä kansalaisparlamentista (osallistumisen jälkeen). Esittelemme alla tuloksia huumausaineiden käyttötilakokeilun sallimista ehdottavan kansalaisaloitteen osalta.

Aloitamme osallistujien mielipiteillä kansalaisaloitteista. Kysymys kuului: ”*Mitä mieltä olet kansalaisparlamentissa käsiteltävistä kansalaisaloitteista? Oletko eri mieltä vai samaa mieltä alla olevista väittämistä? Vastaa asteikolla 0–10, jossa 0 tarkoittaa ”olen täysin eri mieltä” ja 10 ”olen täysin samaa mieltä*”. Käyttötilojen osalta väittämä kuului ”*Huumausaineiden käyttötilakokeilu pitää sallia lainsäädännössä”*. Kuviossa 1 esitetään osallistujien mielipiteiden keskiarvo ennen kansalaisparlamenttia ja siihen osallistumisen jälkeen.

Kuvio 1. Asenteet huumausaineiden käyttötilaa koskevaa kansalaisaloitetta kohtaan ennen ja jälkeen kansalaisparlamentin

Osallistujien keskimääräinen mielipide ennen kansalaisparlamenttia oli melko neutraali kansalaisaloitetta kohtaan: mielipiteiden keskiarvo oli 5,5 asteikolla 0–10. Suhtautuminen kansalaisaloitteiseen muuttui myönteisemmäksi puntaroinnin seurauksena. Keskiarvo huumausaineiden käyttötilakokeilusta puntaroinnin jälkeen oli 6,2, eli keskimääräinen mielipide muuttui melko neutraalista kohti myönteistä suhtautumista. Tämä muutos on

tilastollisesti merkitsevä merkitsevyystasolla 0,001. Voimme siten todeta, että kansalaisaloite valvotusta käyttötilasta huumeita käyttäville (KAA 3/2023 vp) sai kansalaisparlamentin osallistujien enemmistön maltillisen kannatuksen.

Taulukossa 1 esitetään osallistujien mielipiteiden kehitys sukupuolen ja ikäryhmän mukaan. Taulukko osoittaa, että mielipiteiden muutos on samansuuntainen kaikissa ryhmissä, joskin muutos on suurinta kahdessa vanhimmassa ikäryhmässä, joissa myös aloitteen kannatus oli pienintä ennen puntarointia.

Taulukko 1. Mielipiteiden kehitys sukupuolen ja iän mukaan

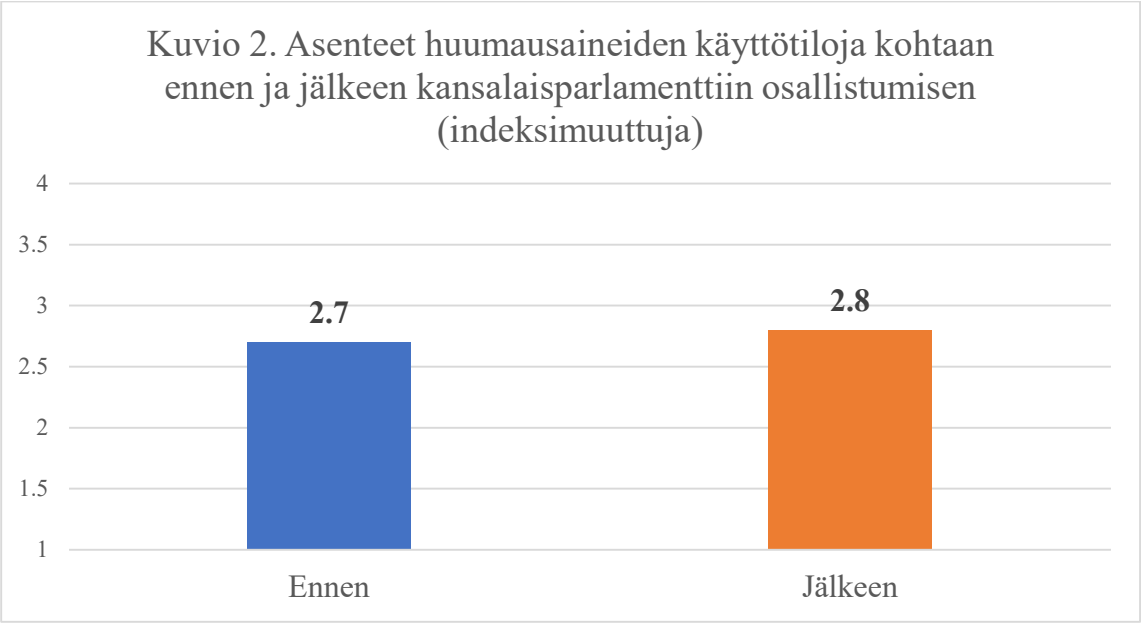
	Huumausaineiden käyttötilakokeilu	
	Ennen	**Jälkeen**
Kaikki	5,5	6,2
Sukupuoli		
Naiset	6,0	6,9
Miehet	5,1	5,6
Ikä		
18–34	6,3	6,7
35–49	6,2	6,7
50–64	4,5	5,3
65–79	3,7	5,5

Itse kansalaisaloitteen kannatuksen lisäksi tarkastelemme huumausainepolitiikkaan liittyviä väittämiä laajemmin. Olemme muodostaneet kansalaisaloitteen keskeisiin tavoitteisiin liittyvistä neljästä väittämistä indeksimuuttujan, joka kuvaa vastaajien suhtautumista asiaan yksittäisiä väittämiä kokonaisvaltaisemmin. Indeksimuuttuja tarjoaa yksittäistä väittämää luotettavamman mittarin kansalaisaloitteen tavoitteita koskevista asenteista. Indeksimuuttujaan on koottu alla esitetyt neljä väittämää, vastausten keskiarvot on laskettu jokaisen vastaajan kohdalta. Väittämiä edelsi kysymys: ”*Mitä mieltä olet seuraavista väittämistä (täysin eri mieltä 1, jokseenkin eri mieltä 2, jokseenkin samaa mieltä 3, täysin samaa mieltä 4)?*” [3]

1. Huumausaineiden käyttöä ei pidä helpottaa käyttöhuoneilla, vaan huumeiden käyttöön liittyviä ongelmia tulee ratkaista sosiaalityön resursseja lisäämällä (käänteinen koodaus indeksiin).
2. Huumausaineiden käyttöhuoneet pitäisi laillistaa henkien pelastamiseksi ja huumeiden käytön siirtämiseksi pois julkisilta paikoilta.
3. Yhteiskunnan pitäisi perustaa huumeiden käyttäjille tiloja, joissa sallitaan huumausaineiden käyttö puhtaissa ja valvotuissa olosuhteissa.
4. Suonensisäisten huumeiden käyttö tulisi tehdä nykyistä vaikeammaksi, esimerkiksi ruiskunvaihtopisteet pitäisi sulkea kokonaan (käänteinen koodaus indeksiin).

[3] En osaa sanoa-vastaukset on koodattu puuttuviksi havainnoiksi.

Koska indeksimuuttuja on koodattu keskiarvona, se voi saada arvoja välillä 1–4. Mitä korkeamman arvon indeksi saa, sitä enemmän vastaajan mielipiteet ovat kansalaisaloitteiden tavoitteiden takana ja päinvastoin.

Kuten kuvio 2 osoittaa, asenteiden muutos on melko pieni käyttötila-asenteita mittaavan indeksin avulla tarkasteltuna. Osallistujien asenteet käyttötiloja kohtaan indeksillä mitattuna ovat 2,7 ennen puntarointia ja 2,8 sen jälkeen. Molemmat arvot vastaavat mielipidettä ”jokseenkin eri mieltä”, mutta muuttuvat lähemmäs mielipidettä ”jokseenkin samaa mieltä”. Muutos on pieni, mutta tilastollisesti merkitsevä tasolla 0,05. Voidaan siis päätellä, että puntaroinnin myötä asenteet muuttuivat käyttötilakokeiluun liittyvissä kysymyksissä hieman myönteisemmiksi. Mielipiteet muuttuivat siten samansuuntaisesti indeksimuuttujalla tarkasteltuna kuin tarkasteltaessa yksittäisiä kansalaisaloitteita koskevia väittämiä kuviossa 1.

Mielipiteiden muutoksen lisäksi tutkimme tietotason kehittymistä osallistuneiden keskuudessa. Käytimme tietokilpailuista tuttua tapaa, jossa faktakysymykseen annetaan neljä vaihtoehtoa, joista yksi on oikea. Liitteessä 2 on selitetty tarkemmin, miten tietotasoa mitattiin. Kansalaisaloitteiden teemoihin liittyvien kysymysten suhteen osallistujien tietotaso lisääntyi selvästi. Siksi arvioimme, että osallistujien mielipiteiden muutosten taustalla on lisääntynyt tieto, ymmärrys muiden mielipiteitä kohtaan ja itsereflektio.

Johtopäätökset

Järjestäjien kannalta kansalaisparlamentti onnistui hyvin. Myös osallistujat olivat kansalaisparlamenttiin osallistumiseensa erittäin tyytyväisiä. Koska kansalaisparlamentti kokosi edustavan otoksen suomalaisia yhteen puntaroimaan kansalaisaloitteita, mielipiteitä voidaan pitää arviona harkitusta kansalaismielipiteestä.

Mikä oli siis kansalaisparlamentin harkittu mielipide huumausaineiden käyttötilakokeilua koskevan kansalaisaloitteiden suhteen? Mittasimme mielipidettä kahdella tavalla: 1) suoraan kysyen suoraan kansalaisaloitteesta ja 2) muodostamalla indeksimuuttuja, johon koottiin 4 huumausaineiden käyttötiloja koskevaa väittämää. *Kummallakin tavalla mitattuna osallistujat muuttuivat puntaroinnin tuloksena myönteisemmiksi kansalaisaloitteen suhteen. Enemmistön*

tuki huumausaineiden käyttötilakokeilun sallimista vaativaan kansalaisaloitteen (KAA 3/2023 vp) muuttui vahvemmaksi.

Turussa ja Tampereella 11.6.2024

Kimmo Grönlund

Kaisa Herne

Kimmo Grönlund
valtio-opin professori
Åbo Akademi

Kaisa Herne
valtio-opin professori
Tampereen yliopisto

Liite: Raportti ”Eduskunnalle tukea kansalaisaloitteiden käsittelyyn historiallisesta kansalaisparlamentista”

Liite 1. Kansalaisparlamentin osallistujat taustamuuttujien mukaan ja vertailu väestöön

	Kansalaisparlamentin osallistujat		Suomalaiset
Sukupuoli			
Nainen	328	48,9 %	49,1 %
Mies	343	51,1 %	50,9 %
Ikä			
18-34	262	39,0 %	24,2 %
35-49	170	25,3 %	23,6 %
50-64	126	18,8 %	23,6 %
65-79	113	16,8 %	28,5 %
Kieli			
Suomi	582	86,7 %	86,4 %
Ruotsi	36	5,4 %	5,0 %
Muu	53	7,9 %	8,6 %
Koulutus			
Perusaste (kansakoulu tai peruskoulu)	123	18,3 %	18,8 %
Toinen aste (lukio, ammattikoulu)	326	48,6 %	54,6 %
Korkeakoulu (AMK, yliopisto)	222	33,1 %	26,7 %
Vaalipiiri			
Helsinki	80	11,9 %	11,8 %
Uusimaa	125	18,6 %	18,8 %
Varsinais-Suomi	57	8,5 %	8,8 %
Satakunta	18	2,7 %	3,9 %
Häme	42	6,3 %	6,9 %
Pirkanmaa	68	10,1 %	9,5 %
Kaakkois-Suomi	57	8,5 %	7,8 %
Savo-Karjala	64	9,5 %	7,6 %
Vaasa	52	7,7 %	7,7 %
Keski-Suomi	32	4,8 %	4,9 %
Oulu	58	8,6 %	8,5 %
Lappi	16	2,4 %	3,2 %
Ahvenanmaa	2	0,3 %	0,5 %

Liite 2. Selvitys tietotason lisääntymisen mittaamisesta kansalaisparlamentissa.

Osallistujat saivat ennen kansalaisparlamenttia tietopaketin käsiteltävistä aiheista, joka oli heidän käytössään koko kansalaisparlamentin ajan. Osallistujien tietotasoa kansalaisparlamentissa käsiteltävistä aiheista mitattiin sekä puntaroivaa keskustelua ennen että jälkeen. Kansalaisparlamentin käsittelemiin aiheisiin liittyvän tietämyksen mittaamiseen käytettiin kahdeksaa kysymystä: neljä huumausaineista ja neljä polttoaineverotuksesta. Kysymykset olivat:

- Miten paljon Suomessa arvioidaan olevan pistettävien huumeiden käyttäjiä? (Oikea vastaus: 25 000)
- Mikä on eniten käytetty huumausaine Suomessa? (Oikea vastaus: kannabis)
- Mikä seuraavista kannabiksen lääkekäyttöä koskevista väitteistä pitää paikkansa? (Oikea vastaus: Kannabiksen lääkekäyttö on ollut Suomessa laillista vuodesta 2008 asti.)
- Mitä tarkoittaa korvaushoito? (Oikea vastaus: Opioidiriippuvuuden hoitamista korvaushoitolääkityksen tuella). Vastausta ei tietopaketissa.
- Mistä kolmesta osasta koostuu polttoaineen valmistevero? (Oikea vastaus: Energiasisältövero, hiilidioksidivero, huoltovarmuusmaksu)
- Mikä on dieselöljyn verotuki? (Oikea vastaus: Dieselin energiasisältöveron lievennys verrattuna bensiinin ja biopolttoaineiden veroon)
- Mikä seuraavista aiheuttaa suurimman osuuden tieliikenteen päästöistä? (Oikea vastaus: henkilöautot)
- Mitä tarkoitetaan taakanjakosektorilla, kun puhutaan ilmastonmuutoksen hillitsemisestä? (Oikea vastaus: Taakanjakosektori tarkoittaa päästökaupan ulkopuolelle jääviä sektoreita, joihin kuuluvat esim. liikenne ja maatalous). Vastausta ei tietopaketissa.

Kahdeksaan kysymyksistä löytyivät vastaukset osallistujien saamasta tietopaketista. Kun osallistujien tietotason kasvua tarkastellaan kokonaisuutena, havaitaan aiheeseen liittyvän tietotason nousseen selkeästi. *Ennen kansalaisparlamenttia vain alle kolmannes vastaajista sai kaikki vastaukset oikein, kun taas kansalaisparlamentin jälkeen yli 55 prosenttia vastasi kaikkiin kysymyksiin oikein.*